

עודכן ב- 12/01/2007 11:31

המשוררת שרצתה להיוולד גבר

אסתר ראב הקדימה את יונה וולך בשירה אירוטית נועזת, התקשטה בסמלים גבריים, הסתייגה מנשים רכרוכיות והצהירה שלא תינשא לאיש. אבל היא נישאה יותר מפעם אחת, לא הצליחה ללדת ובסוף ימיה סבלה מבידודות ופיתחה תלות כפייתית בסטודנט צעיר שבא לחקור את שירתה. 25 שנים אחרי מותה, מתגלים צדדים חדשים בשירתה

מאת [דליה קרפל](#)

אולם ההרצאות באוניברסיטה העברית היה מלא, ובקהל גם צעירים לא מעטים. הדוברים התקשו להסתיר את הערכתם לכתיבתה של המשוררת אסתר ראב, שאמרה בשנת חייה האחרונה: "אני יולדת שירים כמו תרנגולת המטילה ביצים. לפעמים יוצא שיר שלם עגול, הוא יוצא כמעט בלי הכרה ואחרי שבוע, כשאני קוראת, אני תמהה אם אמנם אני כתבת זאת".

רק עכשיו, 25 שנים אחרי מותה, נערך כנס אקדמי ראשון לדיון ביצירתה של ראב, מי שהוצמד לה התואר, המשוררת הצברית הראשונה. חוקר הספרות אריאל הירשפלד, שקרא משירה בכישרון משחקי מרשים, הדגיש את השימוש הנרחב והנדיר שעשתה בשירה בשמות העבריים של צמחי הארץ. "ראב גם היתה חושנית מאוד וכנראה מתירנית", אמר, "וזוה הבדיל אותה בצורה חריפה מן העולם ואף יצר ניכור סביבה, בתקופה שבה עדיין רווח המוסר התרבותי היהודי המסורתי".

יצירתה של ראב נשארה מחוץ לקאנון של השירה העברית, והיא, שהכירה בערך עצמה, התריסה פעם בראיון: "מעודי לא כתבתי שירים בשביל אף אחד, רק בשביל עצמי. אני בכלל נולדתי משוררת ונכנסתי לשירה בשתי רגלי, לא סבלתי שום התלבטויות". לדעת הירשפלד, הסיבה להישארותה בחוץ נעוצה באישיותה: "היה משהו פרובוקטיווי ובוהמיני בהתנהגותה, באופן שחרג מהתפקיד הענוג שהועידו לנשים משוררות. היא גם לא הצטופפה בצל האסכולות הקיימות אז, במיוחד שלונסקי ואלתרמן. היא אפילו לא אהבה אותם. היא אהבה דברים אחרים והיא בפירוש התייחסה בקצת בוז לתוצרת-חוץ שלהם. היא הרגישה מקורית יותר ומתאימה יותר למקום, אבל הסגנון השירי הדיבורי שלה לא התאים לטון השליט של שלונסקי-אלתרמן-גולדברג, שהיה מחורז ושקול מאוד, ניאוקלאסי וסימבוליסטי".

גברים נשיים וגבריות

היא נולדה בפתח תקווה ב-1894, בת יחידה (היו לה שלושה אחים) לאב נערץ עליה ולאם שהיא שנאה במיוחד. בית הוריה, יהודה ולאה, היה בניין חד-קומתי ובו נולדה בחג הפורים ולכן נקראה אסתר, על שם המלכה, דמות מהמגילה שראב כינתה אותה כעבור שנים "זונה גלותית", בגלל השימוש שעשתה בקסמיה הנשיים. באביה, שהיה איכר וגם משכיל, ראתה גם אב רוחני. כישרונה בלט כבר בילדותה, "החרוזים יצאו באופן אינסטינקטיווי. אבי עוד עמד על זה. כשהייתי ילדה הייתי מדברת בחרוזים והיו צוחקים עלי".

הטקסט הראשון שכתבה בזיכרונותיה עסק בבית ילדותה. בחדר השינה המרווח של הוריה עמדו מיטת כילה של אמה ומיטה פשוטה ורחבה עם דופנות ברזל של אביה, שלמרגלותיה אהבה לשכב: "ריח המיטה היה טוב, ריח טבק מעורב בזיעה בריאה. אמא במיטת הכילה היתה שרויה בעולם אחר. הווילאות השקופים הלבנים נעו ברוח ושם, בתוך המיטה, היו הרבה מסתורין. במיטה זו נולד לילה אחד אחי אלעזר, כשאמא מתפתלת ומוציאה מיני

קולות חנוקים משונים ואני בוכה ומתייפחת מפחד". בבוקר הביאו אותה אל מיטת אמה ששכבה חיוורת. "לידה שכב יצור ורוד ואני כולי כעס עליו - העל כל זה היה כדאי להכאיב לאמא?"

גם מוסיקה היתה חלק מעולמה. בבית ניגנו ושרו וראב אהבה מוסיקה קלאסית והכירה את הסימפוניות של בטהובן, אבל הטבע והנוף היוו את התשתית לכל. "הטבע היה נפלא, היולי, הסוף הירוק בירקון היה נפלא", כתבה. "היינו נוסעים בקרון והייתי משתעשעת עם אחי, מכה אותם והם אותי, מעולם לא נכנעתי להם. אבא חינך אותי כמו בן, להילחם ולהגן על עצמי".

"אסתר ראב היא משוררת אדירה", אומרת דנה אולמרט, המלמדת בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית. "אני אוהבת את הנטייה המוטבעת בה לשבור מסגרות, את ההעזה שלה לכתוב בריתמוס חופשי; את זה שהיא חוגגת את המיניות שלה; זה שיש בה הרבה כוח. היא לא מצטנעת ולא מנסה להציג את עצמה כרכה וענוגה. היא לא משחקת את המשחק הנורמטיווי המצופה מנשים. יש לה חופש פנימי וזה מדהים כשחושבים על זה בהקשר ההיסטורי. במובן מסוים היא הסבתא-רבא של יונה וולך. היא לא מנסה לכתוב כמו שאחרים כותבים והיא לא מנסה לכתוב בעברית תקינה. מבחינתה, נורמטיוויות ותקניות הם דברים שנועדו לפירוק. החשדנות שלה כלפי נורמטיוויות אינה תולדה של בורות או חוסר ברירה. זו בחירה מודעת".

בהרצאה שנשאה בכנס, "אקליפטוסים, ארס-פואטיקה וטרנסג'נדריות בשירת אסתר ראב", אמרה אולמרט שראב החלה לכתוב בתקופה שבה נשים בארץ כמעט לא כתבו שירה. "שנתיים לפני, רחל החלה לפרסם שירים. שתיהן היו חלוצות במרחב תרבותי שלא היו בו הרבה קולות נשיים בכלל, וקולות נשיים בשירה במיוחד". העיסוק בכתיבה הוביל את ראב, כמעט בהכרח, לגעת בשאלות של זהות מגדרית, של מה זה להיות אשה כותבת בתרבות שאין בה נשים כותבות, ועוד בעברית - שפת קודש שהשימוש בה נחשב לפריוילגיה גברית.

קובץ השירים הראשון שלה, "קמשונים", ראה אור ב-1930. בשיר שנכתב ב-1922, כשראב היתה רווקה כבת 28, בולטת הנועזות האירוטית שלה. ראב כתבה: "אני תחת האטד/ קלה, זידונה, / קוציו צוחקת/ לקראתך זקפתי;/ אור מכה על המרחב, / כל קפול בשמלתי/ לי ילחש/ לקראת מות/ לבנה ומחוללת/ את יוצאה./ אתה מופיע -/ ואני קלה צוהלת/ מניפה חרב נוצצת/ ובעצם צהרים/ בשדות לבנים מאור/ את דיננו גזרתי/ באחתי!".

בראיון שנתנה ראב למשוררת ש. שפרה (שפרה שיפמן) היא סיפרה שכתבה את השיר כשהיתה בשדה בכפר יחזקאל. "ראב מתייחסת למיניות כאל שדה קרב", מפרשת אולמרט. "יש לה חרב נוצצת והיא הולכת להרוג את האהוב. יש בשירה המוקדמת שלה חדוות מאבק". בשיר "ככה תאהבני" מ-1926 היא מסרבת להתחתן ולהשתייך. "ככה תאהבני/ ולבך עלי יום יום תקרע -/ יען רעיה לעולם/ לך לא אהי... יען עוד אורבה אני/ תחת אקליפטים חמים -/ טרופת-אהבה".

אולמרט: "ראב מבקשת לאפשר לתשוקה להישאר פעילה, וכדי שהיא תישאר פעילה צריך לא להיכנע לפיתויים של הבורגנות. אמנם בחיים ראב התחתנה, ועם איש עשיר שהיא לא אהבה, אבל היא אף פעם לא התבלבלה. היא ידעה את מי היא אוהבת ואת מי לא. היא היתה מאוהבת מאוד באחיו של בעלה, ואילו את ספרה 'קמשונים' הקדישה לבעלה (אחרי מותו) וכתבה 'לידידי יצחק'. זו הקדשה טעונה, לקרוא כך לבן הזוג, בלי לנסות לצבוע את יחסיהם בצבעים מזויפים של אהבה ותשוקה. ראב לא קונה את הטבעיות של המושגים שנגזרים עליה מעצם היותה אשה. היא מתארת מורה שלה, שהיה יפה בעיניה כי היה נורא נשי. ההתפעלות שלה מגברים נשיים ומנשים גבריות לא מוסווית".

בוקס בשיניים

מניה שוחט, ממקימי ארגון "השומר", ששם נעוריה היה וילבושביץ, נהגה לבקר בבית ראב בפתח תקווה. אלה היו ימי העלייה השנייה, בערך ב-1912. "התרשמתי ממנה מאוד", כתבה ראב בת ה-18 ביומנה. מניה נהגה לבקר דווקא את האב יהודה. "אמא לא עינינה

אותה והיא לא הסתירה זאת, ולאמא היה יחס בוטה גלוי אליה, היא קראה לה: 'דער חצי זכר'."

מניה נראתה בעיני אסתר ראב כאשה גברית מרשימה. "אני זוכרת את קולה, מעין אלט נמוך, ולבושה היה גברי ולראשה חבוש תמיד כובע גבר. בוודאי שהיתה בולטת ושונה מכל הנשים הרכרוכיות, הלבבושות מלמלה ווולנים". אמה קינאה באורחת, "כפי הנראה אבא נמשך אל האשה בעלת האופי הגברי". האב נהג לשבת עם האורחת בסלון והשניים היו שקועים בשיחות בגרמנית. "לפעמים היו מתווכחים בקולי קולות ובחום, ואז אמא היתה מביאה את הקפה לסלון, והשניים נדמים. אם כי לא הבינותי את הכול - הבינותי שיש ביניהם מלחמת דעות...". - היו אז חילוקי דעות בין האיכרים הוותיקים, המסורתיים יותר, שהעסיקו פועלים ערבים, לחלוצי העלייה השנייה, שדגלו ב"כיבוש העבודה".

אביה, כותבת ראב, היה כבן 40 ובמלוא אונו, "ועיניו הירוקות נצצו בתוך פניו השזופים, הבריאים, רחב כתפיים ומגלה מפתח הכותונת חזה גברי רחב - בטרזנות לא פחות מהיופי של ימינו". לאחר שמניה שוחט היתה הולכת, היתה האם מעירה בצינה, "נו, מה סיפרה לך החצי זכר?" האב היה "מחייך לתוך זקנו ומושך בצחוק את קצה סינורה הלבן של אמא, ואז היה הכל שב למקומו".

הביקורים הללו עירערו את שלוות נפשה של האם, ויום אחד נכנסה אסתר לחדר השינה של הוריה ומצאה את אמה עומדת מול הראי, מודדת את כובעו של האב, "סובבת אותו לכל הצדדים, מעווה את פניה ומסתכלת בהן מזוויות שונות. כשראתה אותי פרצה בצחוק ואמרה: 'מניה בולבושביץ! והראתה על עצמה'".

המרדנות של הילדה צמחה בעידודו של אביה. "תמיד היה לי מאבק עם הגברים, עם אחי, רציתי להיות כאחת מהם. יש בי יסוד של מרד, של זדון. תמיד היה בי משהו יוצא דופן, המורים אהבו אותי ולכן הבנות קינאו בי. היה לי שיער ארוך שאמא קשרה בו סרטים גדולים, אדומים כדם, וזה בלט ולכן תמיד משכו לי בצמות. יציאת-הדופן הזאת גרמה לי שאהיה 'ממזרה', אך יש בי גם יסוד גדול של תמימות של ילד. מצד שני אינני אוהבת את הבנאליות. אני אוהבת את היסוד הגברי, הלוחם, אני מעריצה דמויות של לוחמים כמו דוד, בר כוכבא, החשמונאים.

"השירה היא הצד הגברי שבי", הצהירה ראב. "היסודות שלי אינם נשיים. אני כותבת שירים גבריים... אילו נולדתי שנית הייתי רוצה להיוולד גבר. אינני אוהבת להיות ותרנית. בחור יכול להשיב מלחמה. הוא פשוט נותן בוקס בשיניים".

המשהו הפרוע הזה שהיה באסתר ראב מעורר עניין אצל דנה אולמרט. "שירי האהבה שלה מרתקים, ומעניין שהתעלמו מהם", היא אומרת. "גם כשכבר הכירו בחשיבותה והיכו על חטא שהזניחו את שירתה במשך 30 שנה, התייחסו רק לשירת הנוף שלה. דן מירון מכה על חטא ומספר בספרו 'אמהות מייסדות' שגם הוא, במאמר שכתב עליה בשנות השישים, הזניח את העיסוק בשירתה האירוטית. ראב היתה חזקה, ודרשה סוג של יחסים שיש בהם משהו כוחני. היא נהנתה ממשחק הכוח ואהבה להתחרות בגברים. בשירי האהבה כמו 'ככה תאהבני' היא מנסה לקבוע את התנאים והיא לא מתחייבת להתמסר. היא באמת שונה בעיני עצמה".

תאווה נכנסת בלבי

כשהיתה כבת 15 וחצי, בסוף 1909, הוציא יהודה ראב את בתו מבית הספר במושבה, שבו למדה כשבע שנים, והורה לה להישאר בבית בעוד חבריה ממשיכים ללמוד. במשך השנתיים שבהן נשארה בבית היא כתבה יומן, שפורסם לראשונה זמן קצר לאחר מותה ב-81'. "ההורים האלה, עם הרבה אגואיזם שלהם, ומצבי בבית הזה, עם כל התהומות ההולכים ומתרבים, הן אני כל כך רחוקה ולא מובנה ונידחה".

ביומן היא גוללה את אהבתה הנכזבת למשה ינובסקי-כרמי, בן לאחת המשפחות הראשונות במושבה, ובהמשך כתבה גם על אהבתה לבן דודה, אברהם חיים גרין, שנסע ב-1908

ללמוד רפואה בביירות וכעבור שלוש-ארבע שנים הפך גם הוא למושא אהבה נכזבת ומייסרת, מאחר שנישא לאחרת. גרין היה רופא, עבד בצפת ושם מת ממגיפה. "ואני, הן כל כך הרבה יופי נתתי כבר", כתבה ראב, "כל כך הרבה לב ודמעות, והם הלא אינם שווים לזאת, ובכל זאת לא שמו לב אלי, עזבו אותי".

אל הדכדוכים של גיל ההתבגרות וכאבי הלב מאהבותיה הנכזבות, נלווה חשבון נפש נוקב עם האם, שרק העצים את מרדנותה ואת התגבשותה לאשה שתפסה את יחסי המין כבעייתיים. המאבק ביניהן החמיר כשבגיל 16 ניעורו באסתר תשוקות חדשות. "כמה הייתי אני מתמרמרת על האנשים שמתחתנים ועושים נבלה כזו, וכעת אני בעצמי מרגישה כמין תאווה נכנסת בלבי, זה כל כך מוזר לי... אני גודלת... אני נהיית עלמה בוגרת".

הכעס על אמה רק גדל והלך. "אש וגופרית היא ממטירה על ראשי, וכי מה חטאתי", כתבה באלבום התמונות שלה נמצא צילום שלה כילדה עם הוריה, שממנו נקרעה דמות אמה. כשהאם כועסת על שבתה מתרועעת עם בחורים ומכנה אותה "גסה", אסתר עונה לה ביומנה: "באותה שעה היו הרהורים כאלה עולים על לבי ולא יכולתי להתאפק מלקרוא לה זונה, את אשר עשית מעשה נבזה כזה, את קוראת אותי גסה? היא בעצמה גרמה לזה שאתחיל לחשוב מחשבות הגוף, ומה, האם לא היא? יען שלא נתנתני ללכת עם משה, או עם בן ציון, ותקראני גסה. הנה האבות בעצמם אינם יודעים במה שהם משחיתים את בניהם... אין טוב מתפוח גנוב".

נותרו לה כארבע שנים עד גיל 20, שבו הצעירות במושבה מתחתנות, וראב חוששת שלא יהיה לה זמן לרכוש השכלה, "אך הלא זה תלוי בך, את יכולה ללמוד גם עד גיל 25, עד 26". היא מפנטזת על לימודי מוסיקה או ציור באקדמיה בשווייץ, ו"אחר כך אשא לי איש או פשוט אקח לי רק חבר. לא, לא אשא איש, למה לי העול הזה".

בטבת 1913 היא מצאה ניחומים בזרועותיו החסונות של מי שהיא מכנה "דין הגלילי" (כנראה שמואל דיין, אביו של משה), ויש לה מחזר נוסף ששמו מרדכי, וישנו גם משה כרמי, האהוב משכבר, שעכשיו דווקא מנסה לנשקה בתשוקה ו"זה עורר בי גועל נפש", ובזאת נמחה קסמו.

דגניה, קהיר, תל אביב

ראב חזרה ללמוד כשבמושבה נפתח בית ספר חקלאי. אחד המורים בו, הסופר יעקב רבינוביץ, עמד על כישרונה הספרותי. אבל ברגע שיכלה, בשלהי 1913, עזבה ראב את בית הוריה, עלתה לגליל והצטרפה אל חברי קבוצת דגניה. בתוך שנה הבינה שדת העבודה לא מתאימה לה: היא העריכה את מאמצייהם של החלוצים, אבל התקשתה להיות פועלת טובה. היא למדה שמות של פרחים, קלטה קצת רוסית מהחלוצות ובעיקר פיתחה הערצה למאורות הגדולים - א"ד גורדון, ברנר וכצנלסון. לבסוף חטפה מלריה ועזבה.

נישואיה הראשונים היו פשרה. בעלה, יצחק גרין, היה אחיו הגדול של אהובה אברהם חיים, בן למשפחה אמידה שייצגה חברת תרופות גרמנית במזרח התיכון. "האהבה הראשונה שלי היתה בן דוד שלי שאיכזב אותי", אמרה בראיון לכתב העת "חדרים". "זה עשה קו על כל החיים שלי. זה דבר טבעי, פשוט, שקורה לכל אחד, אבל בשבילי זה היה איזה מחיקה, מחיקה".

היא חייתה עם גרין בקהיר עד שנמאס לה מהבירה המצרית ואז בנה לה בעלה בתל אביב בית מידות, שאותו תיכנן זאב רכטר. בית שהיה לסלון ספרותי. "בביתי שלי לא נקפתי אצבע כדי שאנשים יבואו... זה התהווה מעצמו וזה היה היפה שבדבר... אני הייתי למשל מדברת על הספרות הצרפתית שעסקתי בה... ושלונסקי סתם היה מבריק ככוכב בהלצותיו... כולנו היינו צעירים ורקדנו ושרנו ושמענו מוסיקה קלאסית ואני חושבת שגם נוצרו דברים בהשפעת האטמוספירה הזו, נוצרו בבלי דעת, שלא בכונה".

המודעות שלה לעצמה נוגעת ללב. "אני הייתי בוהמית, עשויה, לא אותנטית", אמרה ב-71'. "הייתי בורגנית גדולה אך אהבתי בוהמה, אהבתי את ה'אין לי כלום', כי לא הייתי עשירה

במובן המקובל. שנאתי כסף אך השתמשתי בו יפה". היא סיפרה שהבית היה פתוח לכל מי שבא. "היו דופקים אצלי ב-11 בלילה והיו אומרים, 'אנו רוצים לבלות'".

יצחק גרין מת ב-1930 והשאיר אותה אלמנה אמידה. היא נישאה שוב, לצייר אריה אלואיל, אך לא רוותה נחת מנישואיה. כמה הפלות טבעיות שעברה הבהירו לה שלא תהיה אם. היו לה כמה אהבות והיא הרבתה לנסוע לאירופה והחליפה בתים ודירות וכתבה שירים וגם פרוזה. אבל הבדידות אכלה בה. "בלי שירים הייתי מתה מזמן", אמרה להלית ישורון ב-81', במה שהתברר כראיון האחרון שלה. "לא בודדים כשיש בעל או ילדים. עשיתי הכל. ועכשיו אני מחכה לסוף".

תמורת עשרה בנים

אל הבדידות של עשר שנותיה האחרונות, בטבעון, פלש סטודנט ושמו ראובן שהם, כיום בן 68, חוקר ספרות באוניברסיטת חיפה, שבהרצאתו בכנס התרכז בשיריה האפוקליפטיים על קץ העולם. זה היה ב-71' ושהם, בן קיבוץ יפעת, נשלח על ידי המורה שלו, פרופ' גרשון שקד המנוח, לראיין את ראב במסגרת עבודת המחקר שלו. לא היה אז עדיין מחקר אקדמי על שירתה, וראב שמחה שמתעניינים בה.

"היא דיברה כמו שהיא שרה והיא שרה כמו שהיא דיברה, בעברית נקייה, בלי חנדאלאך", אמר השבוע שהם. "כשהגעתי אליה כבר היה לה תסביך רדיפה. לפעמים היא סיפרה שהיא לא עצמה עין בלילה, כי אנשי המשמר האזרחי פוגעים בה במכות חשמל".

שהם היה כבר נשוי ואב לשתי ילדות. די מהר פיתחה ראב תלות בו, ואף כתבה שיר על אודותיו: "כבר פגשתיך פעם/ לפני זמנים/ אשר לעד/ כבר אחזת בידי/ במגע לא מכאן". שהם, שנלחץ מהשפע שהעתירה עליו, נועץ בפסיכולוגית איך לא לגרום צער למשוררת הנערצת. לפי עצתה פיתח בעיות גב חמורות, כדי להסביר לראב מדוע אינו יכול לבקר אצלה לעתים תכופות יותר.

את קובץ המכתבים ששלחה לו מסר שהם אחרי מותה לאחיינה אהוד בן עזר, שאוהב לספר שדודתו התאהבה נואשות בצעיר הנאה - אהבתה האחרונה של האשה הסוערת הזאת; היא אף כתבה שיר שמתאר את שערן של שהם ואת חזהו הנהדר. אבל מהמכתבים עולה כאב של אשה מבוגרת שראתה בשהם מעין בן ורצתה לתת לו הכל, מן החומר ומן הרוח ולא מעט אהבה - ואילו הוא חמק וחמק, וככל שחמק יותר, היא רצתה יותר בנוכחותו. הפגישות אתו עוררו בה רצון לכתוב שירים ופרוזה זיכרונות. כשהוא אמר לה שיחסה לנוף אירוטי, היא התקוממה. "היא לא רצתה שידגישו יותר מדי אלמנטים שקשורים במיניות", אומר שהם.

כשנדרש להסביר לה למה הוא חומק ממנה הוא כתב לה שזה נובע מאופיו הסגור. היא שלחה לו את שיריה החדשים, אבל גם הופיעה בדירתו עם מתנה, תנור חשמלי, בלי התראה מוקדמת (תנור ששהם משתמש בו עד היום). הוא לא הפסיק לכתוב לה שהוא לא אותו אדם שהיא מפנטזת עליו.

במכתב מ-1975, כשהיתה כבר בת 81, היא מתחננת ששהם ואשתו יבואו להתארח בדירתה, והיא מציעה פירות ובשר-סטייקים לפתותם. היא רוצה לחלוק אתו את פרס אקו"ם שקיבלה, והוא מסרב. הבדידות שלה קשה מנשוא ובינואר 77' כתבה לו, "רחקת ממני".

שהם: "אני לא יודע את מי הזכרתי לה. אולי את בעלה יצחק גרין. בן עזר טוען שבסוף ימיה היא כמו חזרה אליו. היא לא ראתה אותי, היא ציירה דמות בדמיון. היא הכירה אותי, אבל מצד שני היא בדתה אותי. חלק מהיצירה שלה היה שהיא יצרה גם אותי. הייתי צעיר אבל לא הייתי אטום. ממרחק השנים אני יכול להגיד שהמפגש שלה אתי היה חשוב לה קודם כל בגלל ההכרה האקדמית. ראב מעולם לא הסכימה ללכת בתלם. היא היתה מוכנה לשלם את המחיר ולא הרגישה מקופחת, אבל שמחה שסוף סוף מתעניינים בשירתה".

את התרחקותו ממנה הוא מנמק בכך שפיתחה בו תלות. "הציפיות שלה היו מעבר ליכולתי. היא היתה בודדה. אחיינה אהוד בן עזר הגיע אולי פעם בחודש והיא לא ראתה הרבה

אנשים. לא רציתי לנתק אתה את הקשרים, כי ידעתי שזה חשוב לה ושהוא חשוב לכתובה שלה, ולא רציתי שאהיה אחראי לכך שהספרות העברית תאבד משוררת".

עד כדי כך?

"היא היתה מחכה בכליון עיניים לפגישות. לא היו לי רגשי אשמה, אבל הרגשתי שמהוה לא בסדר בעובדה שהיא רואה דברים מהרהורי לבה ושאני לא יכול לספק את הסחורה. לא היה לי נוח עם האידיאליזציה שהיא עשתה לי, אבל היא הפכה אותי לחלק מהעולם הפיזי שלה".

הפקת לא מעט מהקשר הזה, ב-88' פירסמת פרק עליה בספרך "קול ודיקון".

"נכון. המפגש אתה ועם עולמה היה חוויה בלתי רגילה. הערכת אליה גדולה. אני לא אוהב את תיאוריו של בן עזר איך דודתו היתה מאוהבת בי. היא ראתה בי את בן הזקונים שלא היה לה. היא אמרה לי פעם שהיתה מוותרת על השירה תמורת עשרה בנים. גם היום אני מתקשה להגדיר מה היה טיב הקשר המורכב והבעייתי. לו הייתי ממלא אחר ציפיותיה, הייתי צריך להיות במחיצתה 24 שעות ביממה כל יום. הייתי צריך לפסוע בזהירות: מצד אחד לשמור עליה ומצד שני לא להגיע לשבר, כי היא היתה רגישה ופגיעה ומאוד רציתי שהיא תמשיך לכתוב כמה שיותר".

למה בעצם חשפת את המכתבים שהיא כתבה לך?

"אהוד בן עזר נתן לזה פרסום כשהוא כינס את כתביה, פרזזה ושירה בשני כרכים, וכתב ב-98' את 'ימים של לענה ודבש', ביוגרפיה על חייה. אני לא מתבייש בקשרים שהיו לי אתה. כשעורכים מחקר, כל הקלפים צריכים להיות גלויים. לחוקרים רציניים כל פיסת מידע חשובה. חוקר רציני יעשה מזה מחקר ומי שירצה, יעשה מזה טלנובלה".

בראיון האחרון שלה אמרה אסתר ראב: "זה דבר גועלי הזקנה. לא מכינים אותנו לזה. כפי שאמא שלי לא הכינה אותי לזוהר הראשונה. פתאום דיממתי. איזו טראומה... עכשיו זה הסוף. פרידה מהעולם היא התמזגות עם הטבע. אני נפרדת מאנשים ומהם לא אכפת לי. עם אנשים אני במצב רע מאוד. אני במצב נורא. ואני אהבתי אנשים פעם. עכשיו אינני רוצה לראות אותם. בכדי להימלט מהם טוב לי למות. אנשים הם רעים. אנשים הם חוטאים. כסף ואלימות. אין יופי. אני בורחת מהם אל ספרים, אל ציפורים, אל עצים" ("חדרים" 81').

בספטמבר 1981, בגיל 87, מתה אסתר ראב בטבעון ונקברה בפתח תקווה. על מצבתה נחקק לבקשתה ציטוט מתוך השיר "נשורת": "מתקו לי רגבי-עפרך מולדת - כאשר מתקו לי ענני-שמיך".

כמו דרדר בשדה

אסתר ראב התגאתה בהיותה המשוררת הצברית הראשונה

את הכנס על שירתה של אסתר ראב, שנערך בחודש שעבר באוניברסיטה העברית תחת הכותרת "לידיות ומקומיות בספרות העברית", אירגנו חוקר הספרות, פרופ' חנן חבר, ודנה אולמרט מהחוג לספרות עברית. בהרצאתו ציטט פרופ' חבר מדבריה של ראב, להראות שגם היא הכירה במקומה המיוחד בתולדות השירה העברית, כמשוררת הצברית הראשונה: "אני גיליתי את הנוף הארצישראלי. מבטן אמי שאבתיו, עם צאתי לאוויר העולם... איש לא הרגיש כמוני את הראשונות, את הפראיות של הארץ". בראיון אחר אמרה ראב, "אני בת מולדתי ברמ"ח אברי, אני שייכת לארץ כמו דרדר בשדה ואיני מעיזה לומר כמו שושן בשדה".

פרופ' חבר הציג את הבעייתיות של הלידיות המקומית הזאת במרחב הפלסטיני/ארץ-ישראלי הנתון במחלוקת, המיטלטלת בין שני הפכים. מצד אחד, טען חבר, הליד הזה היה התחלה חדשה - יהודי דובר עברית שהוא בן המקום, וראב אכן התנערה ממורשת הגלות.

"לא יכולתי לסבול גלותיות", אמרה פעם בראיון, "אפילו אצל אבי מצאתי קווים גלותיים". מצד שני, ילידי המקום הללו ביקשו בעצם לטשטש את ראשונותם, כדי להתפס כמי שהיו כאן מאז ומתמיד.

ראב לא יכלה להתעלם מהראשונות הזאת. אביה יהודה, שהיה ב-1878 ממייסדי המושבה הראשונה, פתח תקווה, נולד בהונגריה. במלאת 50 שנה לחריש הראשון שלו, היא כתבה בשיר "לאב": "חורש התלם על אף המדבר/ בוקע ראשון באדמת-בתולה:/ ברוכות הידיים!"

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון